

ANATOMIA UNEI MOȘTENIRI

Autor: Diana-Elena Moldoveanu | 24 aprilie 2024

Iepurele cu ochi de chihlimbar. O misterioasă moștenire de familie de Edmund de Waal, Polirom, 2014, 420 de pagini.

Iepurele cu ochi de chihlimbar este un volum memorialistic extrem de captivant. Centrul său de gravitate se clădește în jurul unei misterioase colecții de *netsuke*, care servește drept pretext pentru a broda o imbricată poveste de familie, întreaga colecție reflectând aventura de un secol a acestor generații care le-au trăit pe toate. Inventate în Japonia în secolul al XVII-lea, *netsukele* sunt sculpturi miniaturale care aveau la origini un scop pur practic. Utilizate în vestimentația masculină, de obicei agățate de corzile bluzelor sau ale hainelor pentru a depozita tutun, bani, sigilii sau medicamente, *netsukele* au evoluat treptat în adevărate obiecte de artă, remarcabile prin minuțiozitatea și măiestria detaliilor lor. În roman, colecția de *netsuke* a familiei Ephrussi este cheia unei arheologii a memoriei, care amintește de un timp și spațiu remarcabile din Europa de Est în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, până în Japonia contemporană, și care plonjează cititorul într-un veritabil etos socio-cultural.

Lăsată moștenire de către Ignace von Ephrussi (fratele bunicii autorului) lui Edmund de Waal, colecția de 264 de *netsuke* înseamnă ceva diferit pentru fiecare proprietar la care ajunge. Pe măsură ce cititorul avansează în lectura capitolelor, el ajunge să refacă microistoria familiei Ephrussi, care se situează în cadrul mai larg al unei epoci de glorie a culturii europene. În această căutare izvorâtă din dorința de elucidare a tumultuosului parcurs al colecției, meritul lui Edmund de Waal - artist ceramist și autor englez contemporan - este acela de a rescrie povestea strămoșilor săi, o influentă familie de evrei originari din Odessa. Intrigat de documentele din arhiva tatălui său, Victor de Waal (fiul bunicii autorului, Elisabeth de Waal), autorul pășește într-un labirint al amintirilor, care situează pentru prima dată faimoasa colecție în Parisul de secol XIX. Proprietarul nu este nimeni altul decât Charles Ephrussi. Admirator al lui Dürer, editor al *Gazette des Beaux-Arts*, Charles este tipul colecționarului de artă rafinat și cultivat, puternic

implicat în viața artistică pariziană, unde își manifestă susținerea pentru artiștii impresioniști ai vremurilor, Manet, Degas, Pissaro sau Renoir. Aflăm că în saloanele organizate de Charles, unul dintre cei mai frecvenți admiratori și participanți este chiar Marcel Proust, care, în faimosul său roman *În căutarea timpului pierdut*, se inspiră în construcția personajului Charles Swann din portretul intelectual al lui Charles Ephrussi. Pentru cititorul pasionat să descopere ambianța saloanelor mondene din Parisul secolului al XIX-lea, Edmund de Waal reușește să redea cu multă iscusință cadrul sofisticat și ușor snob al acestor întâlniri.

Charles achiziționează colecția de *netsuke* la sfârșit de secol XIX, într-un moment în care „japonezismele” începeau să stârnească interesul burgheziei pariziene, fiind intrigat de diferențele pe care acestea le comportă față de arta europeană. Măreția și grandiosul, dorința de a transcende universul material, trăsături prezente sistematic în arta europeană, contrastează cu obișnuitul și banalul, cu interioritatea degajată de figurinele japoneze, care sunt simple obiecte izvorâte din experiența jurnalieră. În comparație cu universul european, cel japonez rămâne restrâns, punând accentul pe tangibil, pe senzațiile fizice stârnite de palparea micilor obiecte. Spre deosebire de contemplarea intelectuală, distantă și adeseori rece pe care o impune arta europeană, *netsukele* invită privitorul la interacțiune, la descoperirea unei sensibilități proprii obiectului.

În locuința din 11 Avenue de Iéna, colecția de *netsuke* își găsește astfel locul într-o vitrină permanent deschisă oaspeților lui Charles, care sunt invitați să atingă și să observe figurinele meticuloș lucrate. În apartamentul lui Charles, *netsukele* erau obiecte vii. Până în 1899 când Charles îi oferă colecția vărului său din Viena, Viktor von Ephrussi, drept cadou de nuntă. La Viena, figurinele ajung într-un spațiu mult mai auster, mai conservator și mai lipsit de vivacitatea nelipsită din saloanele franțuzești. Ele nu mai beneficiază de atenția sporită a curioșilor, iar deținătoarea ajunge să fie soția vărului lui Charles, Emmy von Ephrussi, care le plasează într-un spațiu ferit de ochii curioșilor, într-un dulap închis cu cheia din garderoba sa. Aici, *netsukele* văd cu greu lumina zilei, și se bucură de prezența unui public restrâns, format din Emmy și copiii săi, Elisabeth (bunica lui Edmund de Waal), Gisela, Iggie (unchiul din partea bunicii, de la care de Waal moștenește, în final, colecția) și Rudolf.

La Viena, descoperim o societate care are propriile idiosincrazii, șarmantă, dar mult mai dură cu evreii în mod fățiș, și care stă pe un butoi cu pulbere gata să explodeze în orice clipă; o societate care experimentează cele două Războaie Mondiale, și care se transformă sub ochii personajelor, ei înșiși fiind profund marcați de turnurile istorice ale secolului XX. În perioada tulburătoare a anilor '30, colecția de *netsuke* este martorul tacit al destinului familiei Ephrussi, care este prinsă între Scylla și Carybda, și este nevoită să ia decizia de a rămâne în Viena sau de a se expatria. După plecarea ultimului membru al familiei Ephrussi din Viena, colecția rămâne fără proprietar, în aceeași casă care va deveni birou pentru ofițerii naziști, și supraviețuiește doar prin prezența

miraculoasă a servitoarei lui Emmy, pe care naziștii o lasă în mod excepțional să ocupe o cameră din vechea casă și care recuperează, una câte una, *netsukele*, ascunzându-le sub salteaua patului său. Poate că tocmai simplitatea și lipsa de grandios este tocmai ceea ce le-a salvat, obiectele neavând niciunul din aspectele fastuoase la care naziștii râvneau...

Când și cum va ajunge celebra colecție să se reunească cu proprietarii săi nu voi dezvălui în acest text. Cert este că *netsukele* vor continua să călătorească prin lume și să fie, până la capăt, martorii complicatei povești de viață a familiei Ephrussi. Este interesant de văzut cât de complexă și profundă devine relația dintre un obiect și proprietarul său, pe măsură ce săpăm mai adânc în memorie, iar *Iepurele cu ochi de chihlimbar* reușește foarte bine să dezgroape aceste amintiri individuale și să le reunească în arborele genealogic al familiei. Dacă ar fi să numesc o singură idee pe care cred că de Waal își dorește să o transmită, atunci aceea ar fi că lucrurile care ne înconjoară sunt mai mult decât simple obiecte fără viață, care au un scop pur utilitar. Într-un fel, ele au o viață a lor, care e legată de a noastră mai mult decât am putea crede...

Sursă imagine: Wikimedia Commons